

вами такої характеристики, на наш погляд, є бажання відійти від стереотипів етичної поведінки, прагнення створити принципово нове вирішення проблем морально-етичного характеру, наслідування не конкретних та встановлених морально-етичних ідеалів, а перш за все образне створення певної сукупності виняткових якостей та ідеальних рис характеру.

Висновки. Враховуючи особливості професійної підготовки майбутнього вчителя на сучасному етапі, маємо вказати на її багатофункціональне значення. Серед завдань, що виконуються викладачами педагогічних університетів, перспективним є врахування важливості не тільки особистісного та професійного розвитку студента, а й трансмісії морально-етичної культури суспільства.

Література

1. Айзенк Г. Исследования человеческой психики / Г. Айзенк, М. Айзенк. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 408 с.
2. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с.
3. Низовских Н.А. Психосемантический анализ жизненных ориентаций личности: (на материале студентов пед. вуза) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : 19.00.07 / Н.А. Низовских ; Моск. пед. ун-т им. В.И. Ленина. – М., 1995. – 16 с.
4. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (психология развития и возрастная психология) / И.В. Шаповаленко. – М. : Гардарики, 2005. – 349 с.
5. Эльконин Б.Д. Введение в психологию развития (в традиции культурно-исторической теории Л.С. Выготского) / Б.Д. Эльконин. – М. : Тривола, 1994. – 168 с., ил.
6. Rice F.P. The adolescent: development, relationships and culture / F.P. Rice. – Boston. – Massachusetts : Allyn and Bacon, 1975. – 460 p.
7. Lakoff G. Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to Western thought / G. Lakoff, M. Johnson. – New York : Basic Books, 1999. – 624 p.

НИКОЛЕНКО Л.М.

ПРИНЦИПИ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ, СПРЯМОВАНОЇ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

У контексті вимог Болонського процесу перед Україною постало першочергове завдання: сформувати якісно нове освітнє середовище. Винятково важливим у процесі його вирішення є досягнення стратегічних цілей: утвердження в суспільстві розуміння абсолютної пріоритетності освіти і науки, фактичне її забезпечення та модернізація освітянської галузі для того, щоб готувати людину, здатну до ефективної життєдіяльності у ХХІ ст.

Сьогодні в духовному плані серед більшості молоді спостерігається невміння і небажання визначати життєві цілі, у свідомості відбувається девальвація загальнолюдських цінностей, для значної частини молодих людей властивий стан соціальної інфантильності, тому важливими й актуальними є проблеми культури спілкування та соціальної адаптації.

З огляду на вищезазначені негативні суспільні фактори серед пріоритетних завдань вищої школи нашу особливу увагу привернуло сприяння

розвитку комунікаційних здібностей та культури комунікації майбутніх фахівців. Доречно тут згадати і модель ієрархічної багатоступеневої піраміди потреб людини А. Маслоу. Потреби у спілкуванні, прихильності та любові (сім'я, друзі, належність до певної групи однодумців) у цій піраміді знаходяться на третій позиції, після фізіологічних потреб і потреб у безпеці, що також засвідчує надзвичайну важливість формування комунікаційних здібностей і реалізації комунікаційного потенціалу особистості.

Особливий інтерес у межах обраної нами теми викликають розробки тих авторів, у яких предметом спеціального дослідження є можливості позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах щодо вдосконалення комунікаційних здібностей особистості (Б. Бушельова, А. Голдевська, М. Лазарев, О. Леонтєв, Г. Потиліко, Л. Савенкова, В. Садова, І. Тимченко, В. Ширшов та ін.).

Питання теорії і практики позааудиторної виховної роботи знайшли відображення у працях таких українських учених, як А. Алексюк, В. Білоусова, А. Бондар, В. Заслуженюк, М. Ярмаченко та ін. Проблему організації позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах досліджували В. Бабич, А. Бойко, Г. Глухова, В. Кузь, Ю. Руденко, П. Щербань та ін. Методичні питання цієї теми частково розглядали вчені Т. Дем'янюк, Л. Коваль, О. Сухомлинська, Є. Сявавко, І. Смирнова. Обґрунтуванням теоретичних основ організації виховної роботи з молоддю займалися дослідники І. Бех, Л. Белова, О. Вишневський, М. Стельмахович, Г. Троцько та ін.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень, близьких до нашого наукового пошуку, свідчить, з одного боку, про актуальність питання організації виховної позааудиторної роботи та наявність нагромадженого досвіду її здійснення у вищих навчальних закладах України, а з іншого – про відсутність системного дослідження позааудиторної роботи з реалізації комунікаційного потенціалу студентського об'єднання.

Мета статті – на основі аналізу науково-педагогічної літератури та практичного досвіду роботи визначити основні принципи позааудиторної роботи, спрямованої на реалізацію комунікаційного потенціалу студентського об'єднання.

Визначена мета обґрунтовує вирішення таких завдань:

- проаналізувати науково-педагогічну літературу щодо організації позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах;
- розглянути провідні принципи виховання та принципи позааудиторної роботи з певних напрямів, визначені педагогами-науковцями;
- на основі опрацьованого матеріалу та практичного досвіду сформулювати основні принципи позааудиторної роботи, спрямованої на реалізацію комунікаційного потенціалу студентського об'єднання.

Щодо вирішення першого завдання слід зазначити, що проблема впровадження позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах України не є новою, а завжди була актуальною. Ще 1918 р., виступаючи з лекціями в Київському університеті, С. Русова зазначала, що навіть

найкращий навчальний заклад без позааудиторної освіти не принесе значних корисних результатів [1].

Питанню виховання молодого покоління приділяли велику увагу й інші видатні українські педагоги. Так, Г. Ващенко, виходячи з позицій свого бачення програми виховання молоді, вважав, що зміст виховання має базуватися, передусім на національних засадах [3].

А. Макаренко про призначення виховання писав так: “Я під цілями виховання розумію програму людської особистості, проблему людського характеру, причому в поняття характеру я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів, і внутрішньої переконаності, ... ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особи, до якої ми повинні прагнути” [3, с. 453], маючи на увазі гармонійний розвиток особистості під впливом педагогів.

В. Сухомлинський розробив педагогічну технологію ідеї школи самореалізації особистості та впровадив її у практику. Головною метою виховання педагог вважав всебічний розвиток особистості, якого можна досягти залученням останньої до різних видів діяльності, постійним і планомірним формуванням пізнавальних здібностей [2, с. 559]. Серед різноманіття видів діяльності особливу увагу вчений приділяв комунікаційній і трудовій.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури свідчить, що питання організації позааудиторної виховної роботи досліджувалось у різних напрямках.

Так, А. Бойко, Г. Троцько, Л. Кондрашова, Л. Пелех розкрили зміст, форми позааудиторної роботи в системі підготовки вчителів у вищих навчальних педагогічних закладах.

Організацію позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах недержавної форми власності висвітлено в дослідженнях В. Астахової та Р. Абдулова.

Організації позааудиторної виховної роботи в системі закладів професійної освіти другого рівня акредитації присвячені праці Н. Ничкало і В. Петрович.

Дослідниками також зверталась увага на розкриття теоретико-методичних закономірностей організації позааудиторної діяльності з естетичного виховання (А. Комарова, Ю. Максимчук), морального виховання (К. Байша), соціального виховання (С. Шашенко), фізичного виховання (С. Сичов, Т. Томашевська).

Учені-педагоги С. Дем'янчук, І. Зязюн, Н. Ничкало та інші здійснили ряд досліджень стосовно формування особистості під впливом масових виховних заходів.

Водночас зазначаємо, що в практиці роботи вищих навчальних закладів наявні очевидні суперечності (О. Гаврилюк) між виховним потенціалом позааудиторної роботи і його практичною реалізацією, між постійно зростаючим інтересом студентів до процесу формування комунікаційних рис особистості й шаблонними, застарілими формами позааудиторної роботи, відсутністю творчих засад у їх організації та проведенні [8].

Цих суперечностей можна уникнути тільки за умови оновлення принципів організації позааудиторної роботи, змісту та різноманітності її форм, переорієнтації її з предметної на особистісно орієнтовану, модернізації методичного забезпечення щодо формування та реалізації комунікаційного потенціалу студентів.

Концепцією виховання дітей та молоді в національній системі освіти [11] розкрито сутність загальних принципів виховання: народність, демократичність, природовідповідність, гуманізація, неперервність, індивідуалізація та диференціація, єдність виховання і життєдіяльності, етнізація, послідовність і систематичність, культуровідповідність. Зазвичай, спираючись на ці принципи, здійснюється виховна позааудиторна робота у вищих навчальних закладах України.

Поряд з тим маємо зазначити, що в контексті вибору євроінтеграційного напрямку розвитку освіти відбулося переосмислення вказаних принципів, згідно з яким на перший план у навчанні виходять:

- підготовка висококваліфікованого фахівця як наскрізна, послідовна, цілісна система (учень – студент – фахівець (бакалавр, магістр));
- реалізація стандартів освіти в їх змістовому й організаційному вираженні на позиціях самостійності та творчої активності викладачів та студентів;
- гуманістичність, фахова глибина й досконалість як зміст та інноваційні технології як методи;
- інтеграція освітньої діяльності в європейський і світовий інформаційний простір [7].

На нашу думку, вказані зміни повинні фундаментально трансформувати і пріоритети в позааудиторній діяльності вищих навчальних закладів.

Важливими для нашого дослідження також є праці науковців-педагогів щодо визначення принципів організації виховної і позааудиторної роботи вузького спрямування. В. Сухомлинський, наприклад, визначив принципи, які виступають основою формування духовності в колективі: єдність ідейної й організаційної основ студентського колективу; керівна роль викладача, організатора виховної роботи; самодіяльність, творчість, ініціатива як особливі грані виявлення різноманітних відносин між членами колективу; постійне примноження духовних багатств, особливо ідейних та інтелектуальних; гармонія високих, благородних інтересів, потреб і бажань; створення і дбайливе збереження традицій, передача їх від покоління до покоління як духовне надбання; ідейне, інтелектуальне, естетичне багатство відносин між студентським колективом та іншими колективами нашого суспільства; емоційне багатство колективного життя; суворая дисципліна і відповідальність особистості за свою працю, поведінку [4, с. 6–11].

О. Кобрій та М. Чепіль зазначають, що принципами, на яких будується позааудиторна робота є гуманізація, єдність загальнолюдських і національних цінностей, демократизація, науковість і системність, безперервність, наступність та інтеграція, багатоукладність і варіативність, добровільність і доступність, самостійність і активність особистості, практична спрямованість позааудиторної роботи [6].

Привертає нашу увагу і думка М. Донченко, котра під час свого дослідження з'ясувала, що позааудиторна робота професійно-педагогічної спрямованості ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації, науковості, доступності та добровільності, а також на ціннісній насиченості її змісту [10].

Н. Мамчур вважає, що позааудиторна робота будується на принципах зацікавленості та добровільної участі в ній, враховуючи індивідуальні інтереси та нахили студентів [9].

Аналіз практики ВНЗ підтверджує: якщо в процесі позааудиторної діяльності не враховувати внутрішні сили особистості, не стимулювати її самодіяльність, то результативність педагогічних впливів буде низькою. Саме тому, на нашу думку, в організації позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах необхідно брати до уваги і особистісну позицію студента, і його інтереси, потреби та здібності. Дуже важливою для ефективності позааудиторної діяльності також є студентська активність, оскільки, пізнаючи в процесі активної діяльності, студенти не тільки краще застосовують знання на практиці, у них розвиваються дослідницькі навички, виховуються воля, характер, здатність долати перешкоди.

Ми впевнені в тому, що саме позааудиторна діяльність у вищому навчальному закладі є тим своєрідним середовищем для студентів, у якому вони мають можливість набути комунікативний досвід, виявити та самореалізувати потенційні можливості щодо взаємодії з іншими. Зміст і організація позааудиторної діяльності повинні, насамперед, ґрунтуватися на загальних принципах: навчитися жити на рівноправних умовах з іншими, вміти розв'язувати непорозуміння компромісним шляхом, продовжувати самовиховання упродовж життя. Позааудиторна робота у студентському об'єднанні має сприяти також розвитку незалежності та свободи вибору, самостійності мислення й самореалізації, особистісної відповідальності, досягненню власних та громадських цілей.

Таким чином, здійснений науковий пошук дав нам змогу визначити принципи, на яких будується позааудиторна робота з реалізації комунікаційного потенціалу студентського об'єднання:

- діяльності та розвитку (творча самореалізація особистості можлива лише за умови діяльності, спрямованої на розвиток комунікаційних здібностей);
- діалогічної активності (забезпечення психолого-педагогічної атмосфери, яка сприяє розвитку й реалізації студентами навичок спілкування, пізнавальної самостійності, прояву здібностей вести діалог);
- демократизації (мається на увазі співпраця студентів з викладачами на основі “суб’єкт-суб’єктних” відносин, задоволення морально-етичних потреб особистості);
- науковості та системності (забезпечення певного впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних комунікаційних здібностей і нахилів, поступове розширення вимог до розвитку комунікаційних якостей,

забезпечення доцільної єдності вимог, створення оптимальних умов для реалізації комунікаційного потенціалу у межах студентського об'єднання);

– варіативності (широкий вибір змісту, форм і засобів комунікаційної діяльності у вільний від навчання час);

– доступності (можливість для кожного учасника навчально-виховного процесу брати участь у різних формах позааудиторної діяльності з реалізації комунікативного потенціалу);

– проблемності та рефлексивності (здатність чітко визначати проблеми у спілкуванні з оточуючими, аналізувати причини, давати адекватну оцінку та ставити завдання щодо ефективного їх подолання);

– практичної спрямованості (набуття комунікаційних умінь та навичок, потрібних для соціалізації);

– відповідальності (здатність нести відповідальність за власні дії та уміння попереджувати конфліктні ситуації).

У сукупності й взаємодії ці принципи орієнтують студентів на самостійний незалежний вибір своєї діяльності щодо реалізації комунікаційного потенціалу, безперервний розвиток особистісних комунікаційних якостей, прагнення поставити і досягти суспільно-ціннісну мету, адже людина, як зазначав В. Сухомлинський, – істота суспільна, і саме завдяки суспільству в людині формуються її людські риси, а спілкування є тією сферою життя колективу (спільності, об'єднання), в якій відбувається самопізнання та самовиховання [5].

Висновки. У статті проаналізовано науково-педагогічну діяльність щодо організації позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах, викремлено її принципи.

Подальше дослідження обраної проблеми ми вбачаємо у з'ясуванні особливостей позааудиторної діяльності, спрямованої на реалізацію комунікаційного потенціалу студентського об'єднання, визначенні форм і методів позааудиторної роботи з реалізації комунікаційного потенціалу студентського об'єднання, з'ясуванні системи цієї роботи.

Література

1. Бодалєв А.А. Воспитание и понимание человека человеком / А.А. Бодалєв. – М., 1982. – 199 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. / Н.П. Волкова. – 2-ге вид., перероб., доп. – К. : Академвидав, 2007. – 616 с.

3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1979. – Т. 5: Виховання і самовиховання. – 219 с.

5. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1971. – 207 с.

6. Кобрій О.М. Методика позаурочної діяльності : навч. посіб. для студ. пед. закл. / О.М. Кобрій, М.М. Чепіль. – Дрогобич : Відродження, 1999. – 150 с.

7. Кремінь В. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [за ред. В. Кременя ; авт. кол.: М. Степко, Я. Болюбаш, В. Шинкарук та ін.]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004.

8. Гаврилюк О. Стан позааудиторної роботи з формування комунікаційної культури студентів у практиці вищого педагогічного закладу / О. Гаврилюк // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. – Севастополь, 2010. – Вип. 104. – С. 111–115.

9. Мамчур Н. Роль естетичного виховання у підготовці майбутніх учителів / Н. Мамчур // Українознавство. – 2009. – № 4. – С. 182–185.

10. Донченко М.В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах України (друга половина ХХ століття): дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / М.В. Донченко; Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2004.

11. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 13. – С. 3–9.

ПОВАЛІЙ Л.В.

ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВЗАЄМИН У СІМ'Ї: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Демократизація й гуманізація сучасного суспільства та виховного процесу зумовлюють актуальність вирішення проблеми формування гуманних міжособистісних взаємин. Водночас зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та в суспільній свідомості громадян України загострили суперечності в сімейному вихованні дітей. На виховну функцію сім'ї в сучасних умовах негативно впливають нуклеаризація, послаблення родинних зв'язків, зменшення можливостей батьків для спілкування й контролювання дітей, зміна стандартів поведінки, сімейних цінностей протягом життя одного покоління; переоцінка досвіду сімейного життя, зниження можливостей батьківського впливу на дітей в умовах сім'ї, недооцінка ролі сім'ї в житті суспільства та кожної людини зокрема.

Сім'я – це не однорідна, а диференційована соціальна група; у ній представлені різноманітні вікові, статеві, професійні “підсистеми”. Дослідники, які звертаються до вивчення особливостей внутрішньосімейних взаємин, акцентують увагу на їх унікальності. В основі цих взаємин – близькість, що становить надзвичайну виховну цінність і характеризується неповторністю інтимних зв'язків вихователя та вихованця, глибоким особистісним контактом між ними. Це зумовлює ефективність спілкування, його виховну силу, сприяє інтенсивності, міцності й глибині засвоєння дитиною в процесі наслідування та співпереживання моральних позицій батьків, що виявляються в їхніх звичках, судженнях та оцінках, у ставленні до інших людей, суспільних подій тощо, в особливій чуттєвості, налаштованості дитини на батьківський вплив, їхні установки, пов'язані з її поведінкою.

Усе це, з одного боку, полегшує виховання особистості, а з іншого (зважаючи на значну кількість зовнішніх, не завжди керованих чинників) – значно утруднює цей процес. Адже, якщо за умов тоталітарної системи дитина залучалася до певної виховної системи, зміст і засоби якої були суворо детерміновані державою та спрямовувалися на формування певного “ідеалу”, то в сучасних умовах перехідного періоду й розбудови громадянського суспільства, ці завдання значно ускладнюються.